

På spaning efter den tid som flytt ...

Under det senaste året har jag periodvis levt med 1930- och 1940-talens Läkartidning på jakt efter tidens åsikter och stämningar i läkarkåren. Det har varit en fascinerande upplevelse att koncentrerat ta del av tänkesätt, kunskapsnivå, filosofi, politik och språk – och Läkartidningen har varit ett mångfasetterat och fängslande instrument för denna resa i tiden.

Läkartidningen 1939 respektive 1999 – vad förenar och vad skiljer? Det som förenar är att tidningen då som nu lade tonvikten vid det medicinska materialet. Ambitionen var att sprida de vetenskapliga rönen och diskutera de resultat man uppnått inom diagnostik och terapi. I viss mån innehöll Läkartidningen även nyheter och debatt i fackliga och samhällsliga frågor, om än mera sporadiskt än idag.

Ändå kan det nog – utifrån en genomgång av 1930- och 1940-talens Läkartidningen – hävdas att det är mera som skiljer än förenar. Sedan utgivningsstarten 1904 hade egentligen inte mycket hänt med tidningen utseendemässigt – en tunn A5-skrift med snusbrunt omslag prytt av annonser. 1938 blev omslaget ljusblått, men annonserna förblev kvar.

Förbundspolitiska ledare förekom inte, men stundom kunde förtroendemän i olika delföreningar ge uttryck för mer officiella ståndpunkter i form av signerade debattartiklar. Avsikten föreföll lika ofta vara att påverka andra inom förbundsorganisationen som att nå fram till beslutsfattare i samhället. Framför allt ville medlemmarna i Sveriges yngre läkares förening, Sylf, skapa insikt om och opinion mot sina usla arbets- och bostadsvillkor.

Tidningens uppläggning ger ett ganska oplanerat och ostrukturerat intryck – sannolikt fylldes sidorna med det material som för ögonblicket fanns till hands. Enskilda nummer kunde således variera åtskilligt i disposition – stundom långa

artiklar i tämligen banala ämnen, ibland rappa informativa nyheter från forskningsfronten, blandat med utförliga seminarierferat. Reportageliknande inslag lyste med sin frånvaro.

Läkartidningen var redan då ett livaktigt annonsorgan. Utöver omslagen fanns åtskilliga annonssidor insprängda i textmaterialet. Iögonfallande är det stora antalet annonser för sanatorier, vilohem och liknande, vilket klart speglar den tidens största medicinska folkhälsoproblem – tuberkulosen.

Tidningens bildmaterial vid sidan om annonserna var torftigt. De grå textmassorna dominerade och avbröts endast sällan av något foto av en avliden kollega, en suddig röntgenbild av en tuberkulös lunga eller en uppenbarligen handritad kurva på rutat kollegiepapper – allt givetvis endast återgivet i svartvitt.

En påfallande skillnad är naturligtvis den tidens ofta tunga och sirliga språkbruk, som inte minst vid polemik mellan olika skribenter kunde ta sig roande uttryck av närmast hejdlös akademisk elegans. Återgivna skrivelser till eller från myndigheter framstår däremot idag som rätt onjutbara, i bästa fall löjväckande, med krystat formulerad underdånighet respektive förmyndaraktighet.

Min genomgång av tidningen var ursprungligen tänkt att omfatta de 20 årgångarna 1931–1950. Då utbytet i sammanhanget intressanta artiklar snabbt sjönk i utgåvorna närmast efter världskriget avbröts granskningen i och med 1948, då antalet relevanta citat minskade så pass mycket att det inte längre kunde motivera fortsatt granskning.

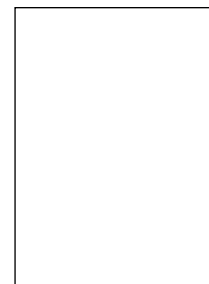
Det presenterade urvalet utgör inget koncentrat av »det värsta eller bästa» som skrevs, utan är ett försök att redovisa allt relevant material med anknytning till främst tre områden: 1. mottagningen av

utländska läkare, 2. debatten om rashygien och befolkningspolitik samt 3. rese-skildringar från den tidens »bruna» Europa.

Citaten i sig utgör emellertid oftast endast brottstycken ur de aktuella artiklarna. Stundom har den återgivna texten varit det enda av intresse i hela artikeln, medan det i andra fall handlar om ett representativt urval av artikelns synpunkter.

Lösryckta ur sitt sammanhang kan citaten kanske ge läsaren ett massivt intryck och en föreställning att Läkartidningen dominerades av dylikt material. Så var det inte. Det arbetsunderlag som artiklarna baserar sig på utgör en synnerligen liten andel av Läkartidningens totala redaktionella material de aktuella åren. Det handlar snarare om promille än procent – antalet citat skall ställas i relation till att drygt 930 utgåvor (omfattande uppskattningsvis mer än 10 000 artiklar, referat och notiser) granskats.

Även det material som inte direkt har kunnat användas för artiklarna om *Läkarna och tidsandan* har varit nyttigt som en klangbotten för serien. Annonserna om utflykter med Läkarnas Automobilklubb, stridsartiklarna mot kvacksalveriet, referaten från de lokala läkaresällskapens sammanträden – tillsammans ger de en livfull bild av läkarnas vardag för 60 år sedan.

Uno Käärik
ansvarig för opinion och debatt